

Școala doctorală interdisciplinară
Domeniul de doctorat: TEOLOGIE
TEZĂ DE DOCTORAT

**DOGMĂ ȘI ETHOS CREȘTIN ÎN RĂSĂRIT ȘI APUS. CONSIDERAȚII ISTORICE,
DOCTRINARE ȘI MISIONAR-ECUMENICE**

Rezumat

doctorand:

Nicolae Cosmin DRUGAN

conducător științific:

Pr. Prof. Dr. Aurel PAVEL

Sibiu, 2018

Cuvinte cheie: schismă, ethos creștin, primat papal, episcop, sinod, Filioque, eshatologie, purgatoriu, azimă, Euharistie,

CUPRINS

ARGUMENT	5
INTRODUCERE	7
CAPITOLUL I. ASPECTE DEFINITORII ALE SCHISMEI DE-A LUNGUL CELOR XI SECOLE	12
1.1 Marea Schismă a Bisericii în faza de început până la Sinodul VII Ecumenic	12
1.2 Erezii și schisme în secolele VIII- XI. Caracterizarea cadrului teologic dogmatic	17
1.3 Contextualizare istorico-doctrinară a celor patru puncte florentine.....	38
1.4 Sinodul Ferrara-Florența. Impactul acestuia asupra cadrului evolutiv al Bisericii	40
1.5 Considerații pastoral-misionare asupra schismei dintre Răsărit și Apus	45
CAPITOLUL II. PRIMATUL PAPAL: ABORDARE INTERDISCIPLINARĂ	51
2.1. Apariția și dezvoltarea conceptului de primat papal	51
2.2. Considerații inter-confesionale actuale asupra primatului papal.....	69
2.3. Dogma primatului papal din perspectiva doctrinei ortodoxe.....	81
2.4. Considerații pastoral-misionare privitoare la primatul papal.....	88
CAPITOLUL III. „ET FILIUS” DOGMĂ ȘI MISIUNE	92
3.1. Problema Filioque ȘI cadrul istoric.....	92
3.2. Încadrarea dogmatică și implicații ale adaosului Filioque.....	95
3.3. Detorsionări ale ethosului creștin prin adaosul Filioque.....	101
3.5. Perspectivă misiologică asupra problematicii Filioque. Cauze și efecte.....	111
CAPITOLUL IV. CONCEPTUL DE „PURGATORIU”	128
4.1. Evoluția istorică în timp și spațiu a conceptului de Purgatoriu.....	128
4.2. Impactul ascendent al Purgatoriului	135
4.3. Purgatoriu, starea de așteptare sau vămile văzduhului? Perspectivă ortodoxă	139
CAPITOLUL V. ἈΠΤΟΣ sau AZIMA?	149

5.1. Evoluția tradiției liturgice în timp și spațiu	149
5.2. Implicațiile dogmatice și misiologice caracteristice tradiției Azimei	158
5.3. Άροϋ sau Azimă? Forme de manifestare a tradiției liturgice	182
5.4. Părerii pro și contra cu privire la Azimă în perioada contemporană.....	203
5.5. Sfânta Euharistie: considerații din perspectivă ortodoxă.....	213
CAPITOLUL VI. DOGMĂ ȘI ETHOS CREȘTIN ÎN RĂSĂRIT ȘI APUS.	
CONSIDERAȚII FINALE ȘI IMPLICAȚII	
ACTUALE.....	220
CONCLUZII.....	240
BIBLIOGRAFIE GENERALĂ.....	247

Această teză de doctorat reprezintă finalizarea unui proiect de cercetare asupra tradițiilor răsăritene și apusene care au generat un anumit ethos, un anumit mod de existență, eclezial, care are implicații până astăzi. Proiectul de cercetare doctorală s-a înscris încă de la început într-o perspectivă interdisciplinară. Astfel, considerațiile de ordin istoric și doctrinar sunt dublate de cele cu caracter pastoral-misionar și ecumenic. Biserica Ortodoxă, continuatoarea Bisericii apostolice, este, de altfel, caracterizată de împletirea perspectivelor pe orizontală (socio-istorice) cu cele pe verticală (harismatico-eschatologice). În consecință, tradiția și înnoirea definesc lucrarea Ortodoxiei în lumea actuală, una marcată de globalizare, spirit relativist și secularizare.

Fără a avea pretenția de exhaustivitate, am încercat în teza noastră să surprindem esențialul asupra principalelor contexte istorice și învățături dogmatice care au marcat separarea între Apusul și Răsăritul creștin. De asemenea, am fost mereu preocupați să vedem implicațiile actuale ale acestor problematici, convinși fiind că relevanța lor vizează chiar mântuirea credincioșilor din diverse tradiții creștine.

Lucrarea de față își propune să arate care este specificul și importanța mărturiei Bisericii Ortodoxe în actualul context socio-istoric, cu accent pe diferențele produse în istoria creștinismului între tradiția răsăriteană și cea apuseană, convinși fiind că aceste diferențe au implicații pastorale și misionare până în zilele noastre.

O premiză fundamentală a cercetării o constituie și convingerea că un anumit set de dogme, de învățături de credință, determină și un anumit ethos, un anumit mod de trăire eclezială a credinței. Desigur, principiul *lex orandi – lex credendi* se înscrie în acest cadru. În același timp însă, relația dintre dogmatică, liturgică și spiritualitate este amenințată atunci

când în rândul unor confesiuni se manifestă erezi sau schisme. În aceste cazuri plenitudinea lucrării harului Duhului Sfânt este pereclitată, întrucât membrii structurilor ecleziale ajung, treptat, să nu mai fie capabili să trăiească și să mărturisească Adevărul.

Aici se cuvine să reliefăm importanța mărturiei pe care Biserica Ortodoxă, în calitatea sa de continuatoare a Bisericii apostolice, primare, trebuie să o dea tuturor oamenilor. Dincolo de efectele schismei, dorința Mântuitorului nostru Iisus Hristos a fost ca toți „să fie una” (In. 17, 21). Această unitate nu este însă altceva decât manifestarea unuia dintre atributele Bisericii ca Trup tainic al lui Hristos, așa după cum se afirmă în Simbolul de credință Niceeo-Constantinopolitan.

Convingerea de mai sus, împărtășită și de autorul tezei de față, nu se constituie însă ca o afirmare triumfalistă a unor pretenții nejustificate, nici promovarea unei stări idealiste, nesuținută de „realitatea de pe teren”. Desigur, lucrarea de unitate și catholicitate (afirmare a plenitudinii harului) în lumea de astăzi reprezintă atât un dat, cât și o misiune pentru toți credincioșii ortodocși, deopotrivă clerici și laici. Că este însă vorba despre o realitate vedem în cazul unor convertiri la Ortodoxie care au marcat lumea creștină în ultimul secol. Câteva dintre mărturiile acestor convertiți le vom expune într-un capitol viitor. Aici ne rezumăm la a evoca câteva nume – Jaroslav Pelikan, Karl Christian Felmy, Gabriel Bunge – precum și o idee comună pe care o regăsim în mărturiile acestora: că venirea la Ortodoxie s-a făcut treptat, în urma unui studiu atent al izvoarelor creștine, și că actul de convertire trebuie privit ca o „întoarcere acasă”, ca un act firesc de (re)venire la Biserica unică și adevărată a lui Iisus Hristos.

Privitor la metoda de cercetare, vom accentua iarăși că am încercat să realizăm o analiză teologică interdisciplinară, motiv pentru care am utilizat mai multe metode de cercetare. Astfel, *metoda istorică* ne-a ajutat să evocăm cele mai importante etape din cristalizarea celor două tradiții creștine, cea răsăriteană și cea apuseană, mergând din epoca apostolică și până în contemporaneitate. Acest excurs istoric este necesar pentru a putea fi identificate principiile fundamentale care definesc ethosul ortodox. *Metoda comparativă* a contribuit și ea la o mai bună înțelegere a ceea ce definește specificul ethosului ortodox. Acesta a fost evidențiat în raport cu inovațiile de factură apuseană (în timp ce Tradiția ortodoxă este, în general, marcată de păstrarea și mărturisirea nealterată a dogmelor). *Metoda analitică* ne-a ajutat să cercetăm provocările, datorate dezvoltărilor teologice diferite, la care Biserica Ortodoxă trebuie să răspundă în exercitarea lucrării sale misionare și ecumenice în lumea de astăzi. În fine, *metoda sintetică* va fost utilizată atunci când am încercat să formulăm câteva răspunsuri la aceste provocări amintite.

Ca structură, lucrarea de față cuprinde șase mari capitole, precedate de argument și introducere, iar la final se regăsesc concluziile finale ale cercetării. Planul fiecărui capitol este unul unitar, caracterizat de o analiză istorică și doctrinară ce este apoi urmată de sublinierea implicațiilor pastoral-misionare pe care le posedă tema tratată. Notă distinctă îl face capitolul VI, unde sunt expuse considerații generale privitoare la implicațiile misionare și ecumenice pe care le are ethosul ortodox în actul context socio-cultural și religios.

Primul capitol al tezei expune aspecte definitorii ale schismei de-a lungul celor XI secole, mergând de la „protoistoria” Schismei și până la anul 1054. Se face și o caracterizare a cadrului teologic - dogmatic...., pentru ca într-un subcapitol să se prezinte Sinodul de la Ferrara – Florența, precum și impactul acestuia asupra cadrului evolutiv al Bisericii. Considerațiile pastoral-misionare asupra schismei dintre Răsărit și Apus constituie reflecțiile finale ale primului capitol.

Al doilea capitol are ca temă conceptul de „primat papal”. Nu lipsesc aici datele de ordin istoric și doctrinar, dublate însă și de considerații de ordin misionar. Astfel, se subliniază că printre cauzele dezvoltării acestui concept stau nu doar cele de ordin teologic, ci și socio-politic, cu repercusiuni până în zilele noastre.

Al treilea capitol acordă atenție adaosului Filioque, despre care Vladimir Lossky spunea că reprezintă singurul fundament teologic al despărțirii dintre Orientul și Occidentul creștin. Este un termen care relevă o triadologie deosebită față de cea răsăriteană, cu implicații în spiritualitate.

Cel de-al patrulea capitol se înscrie în continuarea celui precedent, tratând despre un alt „punct florentin”: purgatoriul. Considerarea unui loc intermediar între rai și iad a determinat nu doar deosebiri în ceea ce privește eshatologia apuseană și cea răsăriteană, dar a și dus la practici liturgice exagerate, cum ar fi indulgențele (care, în timp, vor sta la baza apariției Reformei).

Al cincilea capitol este dedicat analizei practicii liturgice a Împărtășirii cu azimă. Rând pe rând, vor fi demontate argumentele biblice ce s-au adus în sprijinul acestei practici, pentru ca apoi să-i fie opusă viziunea ortodoxă despre Sfânta Euharistie.

Capitolul VI marchează legătura indisolubilă dintre dogmă și ethosul creștin în Răsărit și Apus. Accentul este pus pe implicațiile misionare și ecumenice actuale, care relevă importanța mărturiei Ortodoxiei pentru omul contemporan.

Concluziile sistematizează rezultatele cercetării, așa cum au fost ele extrase din analiza lucrărilor cuprinse în lista bibliografică finală. Dintre rezultatele obținute amintim în continuare câteva.

1. Problema Marii Schisme este una destul de spinoasă care a suscitat numeroase discuții și controverse de-a lungul mileniului trecut și nu numai. Mai mult decât atât, Mișcarea Ecumenică, de refacere a cămășii sfâșiate a lui Hristos, aduce și mai mult în discuție această temă pentru o soluționare irenică a acesteia. Cu toate că se afirma în trecut că momentul de sciziune între Biserica Apusului și Biserica Răsăriteană l-a constituit momentul 1054, studii recente, ale unor teologi de ambele confesiuni, demonstrează foarte argumentat că de fapt evenimentul de la începutul mileniului al doilea nu reprezintă decât o urmare firească a unui mileniu anterior care a accentuat și a condus inevitabil la ceea ce numim Marea Schismă. În demersul de analizare a rupturii produse în sânul creștinismului, putem studia problema prin identificarea unor schisme din Biserică până în timpul lui Fotie, iar o altă etapă ar constitui-o perioada de la Fotie și până la neplăcutul eveniment din 1054. Prin urmare, momentul Marii Schisme nu este altceva decât urmarea firească a câtorva sute de ani de certuri și separații, favorizate uneori politic, cultural și religios în special.

Ceea ce observăm este că o serie de conflicte a marcat Răsăritul și Apusul încă din secolul al IV-lea, au existat o serie de contradicții și incompatibilități dar care au fost mai mereu soluționate printr-o procedură recunoscută ca eficientă și anume, sinodul. Cea mai importantă cauză a schismei o constituie ignoranța reciprocă, ceea ce i-a împiedicat să găsească un limbaj comun de apropiere, iar momentul 1054 nu reprezintă altceva decât izbucnirea unor pasiuni personale de moment, precum și alte cauze care au însoțit atitudinile: cauze politice, religioase și culturale.

Dezbinarea celor două Biserici avea să se facă simțită mult mai târziu, și anume, odată cu apariția cruciadelor. Cruciada a IV-a cu momentul 1204, așa cum s-a subliniat reprezintă momentul final al înstrăinării Răsăritului de Apus, căci ruptura de la 16 iulie 1054 nu a fost receptată de contemporani ca schismă definitivă între cele două Biserici surori. Ulterior au existat numeroase tentative de unire însă au fost soldate eșecului. Un act simbolic important îl reprezintă cel din data de 7 Decembrie 1965 când a fost citită declarația comună a Papei Paul al VI-lea și a patriarhului Atenagoras, de ridicare a anatemei reciproce de excomunicare de la 1054.

Cele mai cunoscute diferențe teologice între Biserica Romano-Catolică și Biserica Ortodoxă sunt numite „puncte florentine”. Acestea sunt: nerecunoașterea primatului episcopului Romei asupra celorlalți episcopi (în Biserica Ortodoxă, toți arhierii, indiferent de titlul purtat - patriarh, mitropolit, arhiepiscop, episcop - sunt considerați egali); nerecunoașterea adăugării Filioque din Crez (considerat în Biserica Ortodoxă o învățătură

greșită, cu profunde implicații teologice);nerecunoașterea validității folosirii azimei, adică a pâinii nedospite, utilizată de Biserica Catolică (Biserica Catolică recunoaște ca validă atât folosirea pâinii azime cât și a celei fermentate); nerecunoașterea existența Purgatoriului (considerat în Biserica Romano-Catolică a fi un loc de mijloc între rai și iad, în care sufletele celor decedați se purifică până la intrarea în Rai).

2. Dogma Bisericii nu este o raționalizare abstractă, un exercițiu gratuit al gândirii omenești, ci un adevăr întrupat, deviațiile doctrinare soldându-se cu consecințe acute în viața practică a Bisericii. Maniera cum Biserica percepe triadologia se oglindește în eclesiologie. Filioque, după mărturia lui Kallistos Ware, „nu numai că distruge echilibrul între cele Trei Persoane ale Sfintei Treimi, ci duce de asemenea la o greșită înțelegere a lucrării Duhului în lume și încurajează o doctrină falsă despre Biserică”. Totodată disensiunile legate de originea Sfântului Duh în cadrul vieții intime a Dumnezeuului cel Întreit subminează evoluția și îmbogățirea spirituală și intelectuală.

Semnificativ este tomos-ul Sinodului din Constantinopol din 1285, scris de Patriarhul Ecumenic Grigorie al II-lea al Cipriotei, singurul document sinodal al Bisericii Ortodoxe care se referă în mod expres, detaliat și discutabil la doctrina filioque. Sinodul din 1285 are cel puțin patru merite incontestabile: respinge uniunea din Lyon de la 1274; condamnă în termeni categorici învățătura Filioque, tăindu-i pe urmașii săi de la comuniunea Bisericii; Oferă un răspuns ortodox, o soluție pozitivă la Filioque, clarificând și specificând pnevmatologia patristică; în cele din urmă rezolvă problema lui Filioque, avertizând pe cei care în viitor vor îndrăzni să-l ridice din nou.

Biserica răsăriteană a susținut permanent purcederea Sfântului Duh numai de la Tatăl, pe temeiul cuvintelor rostite de Mântuitorul, că Mângâietorul este Duhul Adevărului, Care de la Tatăl purcede (In. 15, 26). Sub aspectul Dumnezeirii lor, Cele Trei Persoane ale Sfintei Treimi sunt consubstanțiale și egale între ele, dar sub aspectul lor personal, Fiul și Duhul Sfânt își au originea în Tatăl, Unul prin naștere, Altul prin purcedere, fiindcă Tatăl este Izvorul unității personale a Sfintei Treimi. În măsura în care naște pe Fiul, Tatăl purcede și pe Duhul Sfânt, ca să-Și reverse iubirea Sa părintească asupra Fiului prin Sfântul Duh. Duhul Sfânt purcede numai de la Tatăl și rămâne în Fiul, fiindcă scopul iubirii Tatălui este Fiul. Duhul Sfânt este legătura interioară dintre Tatăl și Fiul, Care manifestă iubirea Tatălui față de Fiul, dar și iubirea Fiului față de Tatăl.

3. Inovațiile din Biserica Apuseană au avut repercusiuni și asupra tradiției răsăritene creștine. Din perspectivă ortodoxă, primatul papal a fost cauza schismei între Bisericile de Est și de Vest. Am arătat, în primul rând, că episcopii de la Roma nu au avut autoritate universală

în primele opt secole ale Bisericii. În al doilea rând, că aceștia nu au fost considerați ca fiind centrul unității sau sursă de jurisdicție. În al treilea rând, că nu ar fi trebuit să fie investiți de dreptul divin cu prerogative, ca succesori ai Sfântului Petru. Dacă, după secolul al IX-lea, aceștia au prezentat în privința acestor trei pretenții, puncte contrar doctrinei stabilite și universale din primele opt secole; dacă s-au angajat să supună întreaga Biserică autorității lor suverane; dacă ar presupune că ar fi centrul necesar de unitate și izvorul de jurisdicție, trebuie să ajungem la concluzia că au căutat să-i urzeze o putere la care nu aveau dreptul. Dacă aceste uzurpări au provocat rezistență energetică din partea Bisericii Răsăritene; dacă episcopii de la Roma au făcut recunoașterea puterii lor uzurpate o condiție precedentă reuniunii, trebuie să se înțeleagă că Papalitatea este prima și direcționată cauză a diviziunii.

4. Potrivit Bisericii Romano-Catolice, purgatoriul (lat., „Purgare”, curat, purificare) este un loc sau o condiție a pedepsirii temporale pentru cei care au murit într-o stare de har, dar nu sunt complet lipsiți de defecte mai mici sau nu au plătit pe deplin satisfacția din cauza încălcărilor lor. Pedepsele din acest loc presupus sunt denumite „foc purificator” (lat., „Purgatorius ignis”) și din care derivă termenul „purgatoriu”. Biserica Apuseană învață că marea majoritate a credincioșilor este mai puțin bună pentru rai și nici destul de rea pentru iad și astfel este chinuită în purgatoriu pentru a fi purificată și curățată. Această concepție este repinsă de teologii ortodocși din următoarele considerente:

a. Purgatoriul contrazice doctrina ispășirii și a răscumpărării: Fundamentul doctrinei ispășirii și al răscumpărării este că ființele umane sunt total incapabile să satisfacă Dreptatea divină a lui Dumnezeu și astfel Dumnezeu, singurul, nelimitat, a fost întrupat și ne-a oferit nelimitat ispășire și iertare. Existența unui loc de purificare a suferințelor pentru credincioși implică faptul că sângele Mântuitorului nostru nu a fost suficient pentru a ne purifica pe primul loc. (A se vedea 1 In. 1, 7-9; Evr. 7, 25; Rom. 3, 24);

b. Purgatoriul contrazice vestea cea bună a Sfintei Evanghelii: Îngerul le-a spus păstorilor: „Nu vă temeți, pentru că vă aduc vestea bună de bucurie mare, care va fi pentru toți oamenii. Fiindcă astăzi s-a născut în cetatea lui David un Mântuitor, care este Hristos, Domnul ”(Lc. 2, 10-11). Cum ar trebui să ne bucurăm dacă Mântuitorul nu ne poate salva de chinurile și focul purgatoriu? Cum ar trebui să avem o dorință de a pleca și de a fi împreună cu Domnul ca Pavel (Filip. 1, 23), în timp ce flăcările purgatorului ne așteaptă? Aceasta explică întrebarea paranoică „Ești salvat?” a protestanților care au ieșit din Biserica Romană;

c. Purgatoriul contrazice dreptatea lui Dumnezeu: Sf. Pavel a spus că noi „am fost cumpărați la un preț” (1 Cor. 6, 20). Acest preț este sângele prețios al Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos (In. 19, 30).

Suferințele și chinurile din acest purgatoriu presupun că prețul păcatelor va fi plătit de două ori, ceea ce este în contradicție clară cu dreptatea divină. În plus, potrivit acestei doctrine, purgatoriul este un loc de chin al sufletelor, în timp ce trupurile se află în morminte, fără a simți ceva. Acest lucru contrazice, de asemenea, Justiția Divină deoarece presupune pedepsirea numai a sufletului nu și a trupului care a participat cu el la comiterea păcatului și poate chiar a fost cauza lui ca „poftele trupului împotriva Duhului” (Gal. 5, 17). De asemenea, cum se va uni duhul despre care se presupune că a fost curățit cu un trup nedepășit în ultima zi?;

d. Purgatoriul contrazice Milostivirea lui Dumnezeu: Proorocul David a spus: „Curățiți-mă cu isop, și voi fi curat; spălați-mă și voi fi mai alb decât zăpada ” (Ps. 51, 7). Natura umană nu este curățată de foc, ci mai degrabă de harul Dumnezeului nostru milostiv și lucrarea Duhului Său Sfânt. Domnul nostru a spus: „Deși păcatele voastre sunt ca stacojiul, vor fi la fel de albe ca zăpada; deși ele sunt roșii, vor fi apoi ca lâna” (Is. 1, 18). Acest lucru nu se va întâmpla prin flăcări chinuitoare ale purgatoriului după plecarea din această lume, ci mai degrabă prin lucrarea Duhului Sfânt în pocăință în timpul prezentei vieți. „Atunci voi stropi cu apă curată asupra ta și vei fi curat; Eu vă voi curăți de toată necurăția voastră și de toți idoli voștri ”(Ezec. 36, 25). Acesta este un act de milă și har, nu de pedeapsă, ce are loc aici pe pământ, nu după moarte, și nu prin tortura flăcărilor de foc, ci prin apă curată;

e. Purgatoriul contrazice promisiunile lui Dumnezeu: Prin sângele prețios al Domnului Isus Hristos și lucrarea Duhului Sfânt în pocăință, Dumnezeu ne iartă păcatele și nu-i mai amintește: „Dacă un om rău se întoarce de la toate păcatele lui ... niciunul din nelegiuirile pe care le-a comis nu va fi amintit împotriva lui ...” (Ezec. 18, 21-22).

Purgatoriul presupune că spiritele credincioșilor vor trebui să sufere înainte de a merge în cer, chiar dacă Dumnezeu a promis să ierte și să uite păcatele lor. De observat este că în parabola creditorului și a celor doi debitori, pe care Domnul Iisus Hristos i-a spus-o lui Simon Fariseului, creditorul „a iertat liber” atât debitorul, cel care datora cinci sute de denarii cât și celui care-i datora cincizeci de dinari „pentru că nu aveau nimic cu care să răsplătească” (Lc. 7, 42);

f. Purgatoriul contrazice Sfintele Scripturi: Domnul nostru a spus hoțului drept: „Cu adevărat, îți spun că astăzi veți fi cu Mine în rai” (Lc 23,43). Dacă acest presupus purgatoriu există într-adevăr, de ce ajungea hoțul acolo? „Și cei morți în Hristos vor învia mai întâi. Atunci noi, cei vii rămânem și vom fi prinși împreună cu ei în nori pentru a cunoaște pe Domnul în cer. Și astfel vom fi întotdeauna cu Domnul” (1 Tes. 4, 16,17). Aici Sf. Pavel descrie ultima zi spunând că acei credincioși care sunt încă în viață vor întâlni pe Domnul cu

cei care se ridică din morți și apoi rămân mereu la El. Acești credincioși sunt scutiți de purgatoriu? Este prezența lui Dumnezeu părtinitoare față de ei? În parabola Bogatului Nemilosiv și a Săracului Lazăr (Lc. 16, 19 - 31) citim despre două locuri; unul pentru confort și celălalt pentru chin. Mai mult decât atât, există o prăpastie mare între cele două care împiedică oamenii să se deplaseze de la un loc la altul. Acum, unde se menționează că există un astfel de purgatoriu?

Biserica Romană învață fals că există o judecată „specială” care are loc după moartea în care se determină soarta veșnică. Cei nelegiuți vor fi trimiși în iad, sfinții vor fi trimiși la cer și majoritatea credincioșilor vor fi trimiși în purgatoriu pentru a fi chinuți până vor deveni vrednici să intre în ceruri. Acum, aceasta contrazice Sfânta Scriptură care mărturisește că există o singură judecată generală pentru Ziua de Apoi pentru toți (Mt. 16, 27; 25, 46, In. 5: 28-29, Ap. 20, 11-15)

Învățătura ortodoxă privind relația dintre Dumnezeu și suflete după judecata individuală este caracterizată de o anumită fluiditate, în care libertatea și iubirea își păstrează rolul. Prin rugăciunile lor, cei din paradis pot ajuta pe cei de pe pământ și cei din iad; multe suflete din iad pot fi eliberate prin rugăciunile sfinților și a celor de pe pământ, iar mecanismul automat, purificator al purgatoriului nu există. În opoziție cu stabilitatea juridică-obiectivă și nemișcată a stării sufletești, învățătura ortodoxă oferă o relație personală, spirituală și dinamică-comună între Dumnezeu și om și astfel între cei de pe pământ și toți cei care au părăsit această viață. Ca rezultat, starea sufletelor după judecata individuală este incomplet stabilită într-o fericire sau nefericire totală și, prin urmare, există o distincție între acest stat și cel după judecata universală, care va face ca fericirea totală sau nefericirea să fie definitivă. Comunicarea dintre cei vii și cei plecați, între credincioșii de pe pământ și sfinți, se reflectă și în Sf. Liturghie.

5. Privitor la azimă, romano-catolicii susțin că Mântuitorul a mâncat Paștile iudaic în timpul în care se mânca decât azima și deci, pretind ei, pâinea euharistică, binecuvântată și împărțită apostolilor, a fost azimă. Pe de altă parte, temeiul doctrinar al practicii ecumenice ortodoxe cu pâine dospită îl constituie însuși modul serbării Paștilor de către Hristos, când a instituit, la Cina cea de Taină, Sfânta Euharistie. La Cina cea de Taină, Mântuitorul n-a serbat Paștile iudaic, care începea în seara de 14 Nisan, căci încă nu venise vremea; era, de fapt, în seara zilei de 13 Nisan, și deci nu se putea mânca azimă; pâinea euharistică a fost pâine dospită și nu azimă. Apoi, sunt o serie de amănunte care sprijină folosirea pâinii dospite de către Hristos la Cina cea de Taină. Astfel, spălarea picioarelor ucenicilor nu ar fi putut avea loc la această Cină dacă ar fi fost unită cu Paștile iudaic, căci la Paști toți trebuiau să-și țină

încălțămintele în picioare, având mijlocul încins și toiag în mână, gata de călătorie. Iuda Iscarioteanul întinge în blid, de unde rezultă că la masă era și mâncare lichidă, ceea ce nu era îngăduit la Paști.

După obiceiul iudaic, nimeni nu putea părăsi casa în care a mâncat pastile până a doua zi; or, Iuda Iscarioteanul, fiind descoperit de Iisus, a și plecat, noaptea, de la Cină. În noaptea aceea nu erau Paști, fiindcă Hristos iese cu ucenicii Săi și merge cu ei în Grădina Ghetsimani să Se roage, unde va fi prins, fiind arătat ostașilor de către Iuda însuși (Mt. 26, 48-49). Apoi Vinerea Patimilor și morții Mântuitorului a fost zi de lucru, ajun de Paști.

Aceasta se vede din faptul că Simon Cireneanul, cel silit să ducă crucea Domnului spre Golgota, se întoarcea de la munca câmpului, iar femeile purtătoare de mir pregătesc, în seara aceleiași zile de Vineri, aromate, știind că Domnul a și fost înmormântat, și nu merg la mormânt a doua zi, sâmbăta, căci era Pastile iudaic, ci numai a treia zi dis-de-dimineată, Duminică, găsind mormântul gol și fiind înștiințate că a înviat Hristos (Mt., 28, 1; 5-11 ; Mc., 16, 1-9 , Lc., 24, 1-6; 9-10).

Dar și rostul pentru care a fost instituita Euharistia cerea să fie folosită pâine dospită. Sfânta Euharistie a fost orânduită pentru toți oamenii, și iudei și păgâni, și pentru totdeauna, având să se împărtășească în orice timp, nu numai la Paști. Și era deci firesc ca Mântuitorul să folosească pâinea, obișnuită la toate popoarele, și nu pâinea folosită numai la iudei.

Practica Bisericii primare a fost cu pâine dospită. (Fap. Ap. 2, 42-46; 20, 7) și sfântul apostol Pavel (I Cor. 11, 21) vorbind despre Euharistie sau Cuminecătura, numește pâinea euharistică *artos*, adică pâine dospită, și nu azimă. Sfinții părinți și scriitori bisericești ne oferă bogate mărturii despre folosirea pâinii dospite și a vinului curat de struguri la pregătirea materiei pentru Jertfa euharistică.

6. Considerațiile despre „Marea Schismă” – așa cum este cunoscută în istoriografia religioasă ruptura produsă în anul 1054 în Apusul și Răsăritul creștin, dar cu rădăcini ce merg în primul mileniu creștin – depășesc simplele evocări istorice. Efectele sale, „pierderile eclesiologice” (formula îi aparține lui Chr. Yannaras), sunt masive și pot fi resimțite de toți creștini până astăzi.

Aici intervine rolul esențial al mărturiei Ortodoxiei în lumea de astăzi. Relevanța acestei mărturisiri survine din faptul că Biserica Ortodoxă este continuatoarea Bisericii integrale din epoca primară. Avem de-a face însă cu o perspectivă idealizată, cu afirmarea unei superiorități arogante, fără relevanță în societatea contemporană, marcată de relativism și toleranță? În opinia noastră, răspunsul este negativ. Drept dovadă se pot aduce mărturiile celor care s-au întâlnit cu Ortodoxia și au ajuns în cele din urmă să se convertească la ea, convinși

fiind că revin în sânul Bisericii adevărate a lui Iisus Hristos, Capul ei. Amintim pe Jaroslav Peliakn, Karl Christian Felmy, Gabriel Bunge, Frank Schaeffer, Philip LeMasters ș.a. O idee comună pe care o regăsim în mărturiile acestora despre convertire este că ea s-a făcut treptat, în urma unui studiu atent al izvoarelor creștine, și că actul trebuie privit ca o „întoarcere acasă”, ca un act firesc de (re)venire la Biserica unică și adevărată a lui Iisus Hristos.